

Anmeldelser

Karen Bek-Pedersen, *Guder og gudinder i nordisk mytologi*, Turbine 2021, 700 s., kr. 349,95.

Ved første øjekast kunne man få det indtryk, at vi her har endnu en populær bog om nordisk mytologi, som der allerede findes utallige af, både på dansk og andre sprog. Nogle har form af leksika, andre er simpelthen genfortællinger af myterne, og nogle er vældig gode og brugbare, og andre er mindre gode. Der findes altså rige muligheder for at tilegne sig en viden om den nordiske mytologi for dem, der ønsker det. Man kan derfor spørge sig selv, om det virkelig er nødvendigt at få endnu en sådan fremstilling. Men det er ved første øjekast, man kan tænke sådan.

Karen Bek-Pedersens bog er imidlertid af en helt anden type. Udover at den er populær, i betydningen let tilgængelig for læsere, der ikke på forhånd har nogen særlig viden om mytologien, så har den samtidig et langt mere ambitiøst sigte, nemlig at indføre i en lang række af de problemer, der knytter sig til en rekonstruktion af denne mytologi, som ophørte med at være en del af den nordiske religion for mere end 1000 år siden. Det indebærer, at den går meget tæt på kildematerialet og de problematikker, man uundgåeligt må forholde sig til som forsker inden for feltet. Den er derfor hele vejen diskuterende og kan siges i høj grad at dekonstruere mytologien, som vi tror, vi kender den. Det gør den bl.a. ved at indlede næsten alle kapitlerne med nogle få linjer, der fremlægger de synspunkter, som den interesserede lægmand må forventes at have, ikke mindst på baggrund af de populære fremstillinger, der er omtalt ovenfor. Men derefter understreges det det så, at det billede, som de fleste altså menes at have, ikke er nuanceret nok, og at der er langt mere at sige. Et typisk eksempel kunne være kapitlet om guden Høner; her hedder det i hvor det siges i indledningen:

Har man hørt om Høner, ved man, at han optræder i myten om krigen mellem aser og vaner, hvor han og Mimer er de to gidsler, som aserne sender til vanerne. Men på grund af sin tavshed og ringe intelligens formår han ikke at imponere vanerne, der sender ham tilbage sammen med Mimers afhuggede hoved. Han er også med til at skabe menneskene, som han skænker forstand.

Dette er nogenlunde det gængse billede af Høner, men for det første er det kun én mulig tolkning, og for det andet er der faktisk en del mere at sige om denne gådefulde guddom. (s. 609).

Og herefter følger så diskussioner af hvilke kilder, der siger hvad, deres troværdighed i forhold til hinanden, navnes forskellige mulige etymologier, forskningshistoriske positioner, inddragelse af komparativt materiale mm. Alt i alt kan man uden overdrivelse

sige, at bogen i lige så høj grad er analyserende og diskuterende, som den er deskriptiv, selv om myterne også refereres, hvilket vil være nødvendigt for mange læsere for at få et optimalt udbytte.

Bogen er overordnet organiseret efter et ganske simpelt princip. Den er inddelt i 31 kapitler, der bortset fra de fire første og det sidste har en guds eller en gudindes navn som titel. Til gengæld er alle kapitlerne underopdelt i afsnit, der med nødvendighed må være forskellige afhængig af hvilken gud, der behandles. Dog slutter de alle med en 'sammenfatning', hvilket er særdeles nyttigt, hvis man skulle være faret vild i nogle af de mange diskussioner, der som sagt er en fast ingrediens. Som eksempel på underafsnit i kapitlet om en af de mere kendte guder, Freja, er der følgende: 'Frejas navne', 'Brisingamen', 'Sejd og den mystiske Gullveig', 'Kærlighed, frugtbarhed og sex', 'Gudinde for kamp og død', 'Freja og jætterne', 'Freja og Odin', 'Frejas dyr', 'Den store gudinde?', 'Freja i arkæologien', 'Stednavne', 'Freja i folketroen', og som sagt 'Sammenfatning' (s. 244-273). Selv om nogle af disse titler går igen i adskillige kapitler (fx er der i de fleste kapitler et afsnit om arkæologiske spor efter den enkelte guddom), er det klart, at der må være tale om meget forskellige temaer for de forskellige guder. I de fleste tilfælde ser det ud til, at underafsnittenes emner er mere eller mindre dikteret af forskningshistoriens interesser, altså hvilke emner, der har stået øverst på den forskningsmæssige dagsorden i forhold til den enkelte gud.

Denne opbygning forekommer ganske hensigtsmæssig, når det gælder om at informere læseren om, hvad der faktisk diskuteres inden for forskningen, og hvor usikre mange af de gængse tolkninger egentlig er. Der er ingen tvivl om, at forfatteren er overordentlig vidende inden for feltet, og at hun stort set har konsulteret alle kilder, der kan have nogen relevans for det enkelte emne, samt store dele (men selvfølgelig ikke alle, selv om bibliografien omfatter 50 sider) af den forskningslitteratur, der knytter sig til de individuelle guder. Et enkelt problem ved denne struktur er, at der forekommer forholdsvis mange gentagelser, når en myte fx er relevant i forhold til flere guder, hvilket meget ofte er tilfældet, og derfor skal refereres i flere kapitler. Der er ikke nogen enkel opskrift på en løsning af det problem, og dybest set drejer det sig vel om, at forskellige strukturer både har fordele og ulemper.

I den forstand adskiller bogen sig fra stort set alle fremstillinger, der hidtil er kommet på dansk, hvilket givetvis skyldes, at forfatteren faktisk selv er forsker og derfor netop har sat sig ind i også de kilder, der faktisk problematiserer det gængse billede, de fleste har af 'den nordiske mytologi', som langt fra er nogen entydig størrelse. Bl.a. er hun helt bevidst om, at der nødvendigvis må have eksisteret en betydelig diversitet over det store område, vi som regel kalder 'Norden' med en lang række forskellige versioner af myterne og synspunkter på den enkelte guddom. Det er i den forstand også klædeligt, at det ofte konstateres, at der er store dele af den nordiske mytologi, som vi kun kan rekonstruere med stor usikkerhed, ligesom der foreligger en klar bevidsthed om, at de dele af den nordiske mytologi, vi faktisk har adgang til via kilderne, og derfor ved noget om, kun udgør måske 10 procent af den tradition, der faktisk eksisterede blandt de hedenske nordboer og som i alt væsentligt var oralt overleveret (s. 639).

Alt dette gør, at også folk, der mere professionelt beskæftiger sig med nordisk mytologi, faktisk får ny viden præsenteret – noget der ikke er tilfældet i de fleste andre af de populære fremstillinger om emnet. Dermed melder spørgsmålet sig også, hvem målgruppen egentlig er. I indledningen (kap. 1) får vi nogle fornuftige overvejelser om, hvor vigtigt det er at være bevidst om den kompleksitet, som en mytologi som den nordiske, faktisk indeholder, bl.a. ved at fokusere på den diversitet, der givetvis har karakteriseret den, og som vi altså kun har en begrænset adgang til med de kilder, der står til vores rådighed. Det indebærer, efter denne anmelders mening, at det ikke er en bog, der appellerer til den store del af danskerne, der har en forholdsvis overfladisk interesse for nordisk mytologi, eller som ønsker at se et entydigt nordisk verdenssyn i den. Tværtimod siges det direkte, at bogen også skal kunne 'bruges som et forskningsværktøj', hvorfor den er udstyret med en lang række henvisninger og noter (s. 21). Det gør den bestemt velegnet som netop et forskningsværktøj, om end mange forskere vil være bekendte med de fleste af de problemstillinger og synspunkter, der diskuteres (og det er kun undtagelsesvist, der bringes egentlig nye argumenter på banen); men det begrænser naturligvis også den potentielle læserskare. For selv om bogen er letlæst, er det helt afgørende, at de potentielle læsere har en forholdsvis dybtgående interesse for feltet, der indebærer, at man sætter pris på at få noget at vide om alle de ting, vi faktisk ikke ved med sikkerhed. Det er der ingen tvivl om, at der er nogle, der gør; men selv blandt fx studerende i Religionsvidenskab vil det nok kun være et fåtal, der orker at sætte sig ind i alle de problemstillinger, man må tage stilling til, når man beskæftiger sig med nordisk religion og mytologi. Vi skal nok på kandidatniveau, før man vil kunne værdsætte bogens anliggende i den grad, den helt afgjort fortjener.

Som antydnet indeholder bogen et righoldigt noteapparat (der til denne anmelders ærgrelse ikke er i form af fodnoter, men findes efter hvert kapitel – men det er selvfølgelig en smagssag), hvilket som sagt gør den velegnet som 'forskningsværktøj'. For de læsere, der ikke er helt så godt inde i emnet, er bogen til gengæld forsynet med en meget nyttig ordliste (s. 15-17) og en oversigt over kilderne i kap. 3 (s. 35-63), der tydeligvis er henvendt til såkaldt 'almindelige' læsere, mere end til specialister. Desuden finder vi et meget nyttigt stikordsregister (s. 692-700), som naturligvis er vigtigt for alle.

Som det vil være fremgået, er der ingen tvivl om, at vi har at gøre med et meget ambitiøst værk, der har krævet en kolossal indsats fra dets forfatter. Det er et værk, som i mange henseender giver anledning til overvejelser – bestemt også for såkaldte 'specialister', selv om der også i sagens natur er plads til uenigheder med de overvejelser, som forfatteren har gjort sig og de konklusioner, hun når frem til, både hvad angår detaljer i enkelte myter og overordnede synspunkter på de enkelte guder. Som sådan må det helt klart betragtes som et vigtigt bidrag til både forskningen i feltet og formidlingen af det til folk, der i den ene eller den anden sammenhæng ønsker at sætte sig ind i fagområdet. Udover at der altså er god plads til uenigheder med forfatteren, hvilket nødvendigvis er gældende for al historisk forskning, og som jo dybest set, er det, der driver den fremad, forekommer det denne anmelder, at der er et enkelt problem af lidt mere principiel art, der bør omtales.

Bogens titel indeholder som sagt ordet 'mytologi'. Og der er da også i alt væsentligt tale om et mytisk perspektiv på guderne. Men som det er almindeligt inden for forskningen af nordisk mytologi, inddrages der også kilder, der egentlig ikke kan betragtes som mytiske udsagn, men derimod som omhandlende ritualer og dermed som vidnesbyrd om dyrkelsen af de enkelte guder. At de to felter – det mytiske og det rituelle – kan være vanskelige at adskille, er der ingen tvivl om. Et eksempel fra bogen kunne være inddragelsen af *Gunnars þáttr helmings* i forbindelse med behandlingen af Frej (s. 299f.). Denne kilde, som omhandler en fiktiv omfart af en statue af guden Frej og hans præstinde, har fra et traditionelt kildekritisk perspektiv været karakteriseret som særdeles problematisk; men den har ikke desto mindre stort set altid været brugt for at belyse Frejs tilknytning til frugtbarheden og den dyrkelse, han har nydt, selvfølgelig primært i forbindelse med diskussionen af hans rolle som frugtbarhedsgud (er Frej i alt væsentligt en frugtbarhedsgud, hvilket er det traditionelle synspunkt inden for forskningen, eller er der, som mange moderne forskere vil have det, inklusiv bogens forfatter, tale om en langt mere multifunktionel guddom?). Der inddrages altså kilder, og der tages diskussioner, som ikke umiddelbart har noget med myterne at gøre. Derfor kunne man også få den tanke, at der måske snarere er tale om en fremstilling af gudernes rolle i 'religionen' end i 'mytologien'. At forfatteren er bevidst om denne problematik, kommer klart til udtryk i Kapitel 2, der hedder 'Mytologi, religion, tro'. Det er efter denne anmelders mening, nok bogens svageste, fordi der aldrig kommer nogen konklusion. Der er ganske vist nogle overvejelser over de tre begreber; men de forekommer mere snakkende end analytiske, og forskellene bliver aldrig systematisk fremstillet. De fleste læsere vil nok føle sig mere mystificeret end opklaret af dette kapitel. Dette falder især i øjnene, fordi resten af bogen er så klar i sin fremstilling. Det korte af det lange er, at forholdet mellem 'nordisk mytologi' og 'nordisk religion' (den førkristne, naturligvis) forbliver uklart. Det er næppe et problem for specialister inden for feltet; men en lægmand må sidde tilbage med en fornemmelse af at nordisk religion og nordisk mytologi er ét og det samme – og det er det ikke!

Når det er sagt, skal det dog på ingen måde skygge for, at vi med denne bog har fået et værk, der dækker et behov, som ikke har været dækket af nogen tidligere fremstilling på dansk, og i den forstand opfylder den klart sin målsætning. Som nævnt er forfatteren uhyre belæst og i høj grad i stand til at overskue og formidle et stort og for mange uoverskueligt stof på en måde, der må vække beundring. Specialister inden for nordisk mytologi og religionshistorie har fået en bog, der er fuld af gode iagttagelser, som man kan være enig eller uenig i, og er således klart inspirerende, og den interesserede lægmand har fået en bog, der ikke blot fortæller om, hvad kilderne siger om guderne, men problematiserer hele måden, hvorpå vi rekonstruerer nordisk mytologi.

En i høj grad anbefalelsesværdig bog!

*Jens Peter Schjødt, prof. emer., dr. phil.
Afdeling for Religionsvidenskab, Aarhus Universitet*